

SEHÎ VE LATÎFÎ TEZKİRELERİNDE BİYOGRAFİ İLE HİKÂYE BİRLİKTELİĞİ

Mine MENGİ¹

ÖZET

Türk Edebiyatında şuara tezkireciliğinin ilk örneği olarak bilinen Ali Şîr Nevâyî'nin Mecalisü'n-nefâis'inden sonra ondan etkilenecek yazılmış olan Sehi Bey Tezkiresi ile Latîfî'nin Tezkiretü'ş-şu'arâ'sı ve Âşık Çelebi'nin Meşâirü'ş-şu'arâ'sı Osmanlı sahasında 16.yüzyılda yazılmış tezkire türünün başarılı ilk örnekleridir. Şuara tezkirelerinde biyografik bilginin içinde mutâyabe ve mutâyebât kelimelerine rastlarız. Mutâyabe ve çoğulu olan mutâyebât; hoş, zarif, eğlendirici fıkralar, latifeler, hikâyeler anlamındadır. Edebiyat dilinde ise mutâyebât karşılığı çoğunlukla latife ve fıkrayı buluruz. Geçmiş dönem edebiyatımızın mensur örneklerinde metin içine adı ne olursa olsun hikâyeye koymak önemli bir özelliktir. Bunlar arasında farkları ya da farklılıkları konusunda kesin ayırım yapmak mümkün değildir. Ancak bunların Türk Mizah Edebiyatımızın ilk örnekleri olduğu ortadadır.

Anahtar kelimeler: Sehî, Latîfî, biyografi, mutâyabe, tezkire.

INTERCHANGEABLE BIOGRAPHY AND NARRATIVE IN SEHI AND LATIFI'S COLLECTION OF BIOGRAPHIES

ABSTRACT

After the first essay for collection of biographies about poets in Turkish literature, named Mecalisü'n-nefais by Ali Şîr Nevayî, Sehi Bey's collection of biographies, Latîfî's Tazkiratu'ş-şu'ara and Âşık Çelebi's Maâairu'ş-şu'ara are the first samples in Ottoman literature area. In the collection of biographies, words *mutayaba* and *mutayabat* are found with biographical knowledge. *Mutayaba* and its plural form *mutayabat* mean nice, pleasant anecdote, pleasantry and narrative. In the literature, *mutayabat* is substituted as anecdote and pleasantry. Prose samples in our old literature, it was the important qualification to add some narrative in the text. Although it is impossible to distinguish the differences of this literary genre, these are first samples of Turkish Humor Literature.

Key words: Sehî, Latîfî, biography, mutayaba, collection of biographies.

Şuara tezkirelerinde biyografik bilginin içinde mutâyabe ve mutâyebât kelimelerine rastlarız. Sözlükler anlamları birbiriyle ilgili bu kelimeler hakkında şu bilgileri verirler: Mutâyebât Arapça mutâyabe kelimesinin çoğulu olup hoş, zarif, eğlendirici fıkralar, latifeler, hikâyeler anlamındadır.² Mutâyabe hakkında da kaynaklar, karşılıklı olarak şaka yollu, inceliği olan hoş ve güzel söz söyleme, şakalaşma anlamlarını vermektedir. Edebiyat dilinde ise mutâyebât karşılığı çoğunlukla latife ve fıkrayı buluruz. Mizahî dil kullanımı ya doğrudan doğruya fıkra, hikâyeye türü içinde ya da başka türler içinde vardır. Mizah, sözün akışına uygun

¹ Çukurova Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Prof. Dr. mmengi@cu.edu.tr

² Mehmed Salâhî, 1329, s. 529; Kanar, 2003, s. 1014; Ayverdi, 2008, s. 2187.

olarak anlatıma renk katmak, ilgi artırmak, övgü ya da bazen yergi amaçlı, ayrıca yazarın nüktedanlığını, zekâsını göstermek vb nedenlerle edebiyatın vazgeçilmezi olarak karşımıza çıkar. Bu yazımızda mutâyebâtın bazı şuara tezkirelerimiz içindeki yerine değinmeye çalışacağız. Türk Edebiyatının ilk şuara tezkirelerinden olan Sehi Bey'in Heşt Bihişt adlı eserinden bir örnek vererek söze başlayalım.

Sehî Bey, tezkiresindeki şairlerden biri olan ve İstanbul'un fethinden sonra İstanbul'daki kütüphanelere Sultan Mehmed tarafından kütüphaneci tayin edilen Molla Lütfî'yi tanıtırken şu latifeyi ya da fıkrayı anlatır: “.....Sultan Mehmed Han ile onun huzur-u şeriflerinde ekseriya sohbet eder aralarında çok latife ve karşılıklı konuşma olmuştur. Rivayet ederler ki Sultan Mehmed bir gün kendisine lâzım olan bir kitap için kütüphaneye gelmiş. Molla Lütfî'ye **“bana şu kitabı getiriver”** diye emr etmiş. Fakat Molla Lütfî, biraz yüksekte olan kitaba erememiş ve kitapların önünde bulunan bir mermer parçasına basarak kitabı padişaha vereyim demiş. Sultan Mehmed incinmiş ve **“hay ne yaptın. O taş Hz. İsa Peygamberin mevlididir, o taş üzerine doğmuştur.”** demiş. Molla Lütfî karşılık vermeksizin kütüphanedeki işine devam edip hizmet ederken kitapların üstüne örtülmüş ve güveler tarafından delik deşik edilmiş, üstü kapkara toz olmuş bir bez parçası görmüş. Nazik bir şekilde edep ve saygıyla bezi iki elinin iki parmağı ile tutmuş ve yine aynı saygı ve edepli tavrıyla oturmakta olan Sultan Mehmed'in dizinin üstüne koymuş. Padişah bunu görüp rahatsız olmuş ve **“bunu benim üzerime niye getirdin?”** demiş. Molla Lütfî, **“Devletli padişahım niye huzursuz oluyorsunuz? Bu bez İsa Peygamberin beşik bezidir.”** diye karşılık vermiş. Merhumun Sultan Mehmed'in huzurunda söylenmiş bu tür latifeleri çoktur. Muhavere sahibi olduğundan böyle küstahlığa ve bu denli latifeye kudret gösterip Sultan Mehmed ile musahip olmuştu.Latife konusunda seçimi olmayıp, kime ne gerekirse donatıp herkes hakkındasöylerdi.³

Türk Edebiyatında şuara tezkireciliğinin ilk örneği olarak bilinen Ali Şîr Nevâyî'nin Mecalisü'n-nefâis'inden sonra ondan etkilenerek yazılmış olan Sehi Bey Tezkiresi ile Latîfî'nin Tezkiretü'ş-şu'arâ'sı ve Âşık Çelebi'nin Meşâirü'ş-şu'arâ'sı Osmanlı sahasında 16.yüzyılda yazılmış tezkire türünün başarılı ilk örnekleridir. Sehi Bey ayrıca tezkiresini yazarken, Doğu kaynaklı Câmî'nin Bahâristân'ından, Devletşah Tezkiresi'nden de yararlanmıştı. Âşık Çelebi Tezkiresi ise Osmanlı tezkireciliğinin merkezine, kendine has yapısı ve düzeni ile oturmuş en önemli tezkiredir. Bu üç tezkire arasında Latîfî'ninki tertip tarzı ve verdiği bilgiler bakımından sonrakileri etkilerken Âşık Çelebi Tezkiresi de muhtevasının yanı sıra özellikle biyografik bilginin çoğunun verilmişindeki renkli hikâyelere, fıkralara, latifelere dayalı üslûbu yani mutâyebât yanı ile öne çıkmıştır.⁴ 16. yüzyıldan sonra nesir geleneği içinde tezkire yazıcılığı, çoğu mensur örneklerle aşağı yukarı 20. yüzyıla kadar varlığını sürdürmüş ve zaman içinde yerini edebiyat tarihçiliğine bırakmıştır. Ancak söz konusu tezkire geleneğinin son dönem yazılmış örneklerinde anlatım, kısa biyografik bilgi ve şiir örneklerinden ibaret olup mutayebata yer verilmediği ya da çok az yer verildiği görülmektedir. Bu bağlamda Rıza ve Riyâzi Tezkireleri 17.yüzyılın iki önemli tezkiresi olup geçiş döneminin tezkireleridir ve kısa biyografik bilgi ile birlikte ağırlıklı olarak şiir örneklerinin verildiği eserlerdir.⁵

Şuara tezkirelerinde, özellikle tezkirecilik geleneğinin ilk yüzyılı olarak bilinen sözünü ettiğimiz 16. yüzyıl tezkirelerinde, üç ayrı edebi türü bir arada buluruz. Bunlar biyografi, hikâye ve şiirdir. Üçü bir arada birbirini izler. Biyografi, hikâye, latife ya da fıkra ile iç içe geçer ve şiirle biter daha doğrusu tamamlanır. Şüphesiz tezkire geleneğinde biyografik künye

³ İsen, 1998, s. 94-95; Kut, 1978; Kut, 1998, s. 273,274;

⁴ Bu yazıda konumuzla ilgili ilk iki örnek olmaları bakımından Sehi ve Latîfî Tezkireleri üzerinde durduk. Âşık Çelebi Tezkiresi'ni ise hacmi nedeniyle bir başka müstakil çalışmada tanıtmaya karar verdik.

⁵ Zavotçu, 2009.

yazıcılığı esastır. Başka bir ifadeyle şuara tezkireleri öncelikle biyografi türünün örnekleridir. Tezkirelerde biyografi ile birlikte onun ayrılmaz parçası olan şiir örnekleri zaman içinde sayıları artarak varlık gösterir. Şiir öncelikle hakkında bilgi verilen şairin şiir gücünü yansıtmaya amaçlıdır. Bu örnekler, şairin şiirlerinden tezkire yazarının eline ulaşmış , biyografi sonrası müstakil olarak verilenlerdir. Ancak bazen de biyografi içinde bulunan mutâyebe ile birlikte onun bir parçası olarak yer alır.

Şuara tezkireleri sözlü ve yazılı olmak üzere iki kaynaktan beslenir. Tezkirecilik geleneğinde öne çıkan sözlü kaynak bilgileri, tezkire müellifinin, bulunduğu değişik mekânlarda özellikle şiir ve edebiyat sohbetlerinin yapıldığı edebi muhitlerde dinlediklerinden , başka şairlerden edindiği bilgilerden ya da doğrudan doğruya kendi yaşadıklarından ya da belki de tezkire yazarının kendi hayal gücünün eseri olarak tezkire metninde yer alır. Şairlerin, başta padişah ve şehzade sarayları olmak üzere, devlet ricalinin konaklarındaki şair meclisleri vb. değişik mekânlardaki toplantı yerleri ayrıca meyhane ve kahvehaneler, esnaf dükkânları vb. sözlü malzemenin elde edildiği yerlerdir. Yazılı kaynaklar ise, divanlar, mesneviler, önceki tezkireler, şiir mecmuaları ve risalelerdir. Sözü ettiğimiz mutayebat bilgileri ise tahmin edileceği gibi daha çok sözlü kaynakların toplandığı yerlerin ürünleridir.

Tezkire metinleri içinde niçin biyografik bilgi aralarına giren latife, fıkra, hikâye vb. yer verilir? Şüphesiz üslûp açısından çoğu rivayete dayalı bu bölümlere bakıldığında amacın anlatıma renk katmak, ilgi artırmak, bazen de, düşünceden düşünceye geçip konu değiştirerek anlatıma zenginlik katmak, anlatılan kişiyi övmek ya da yermek vb. olduğu akla gelen nedenlerdir. Kısacası konuyu eğlenceli ve ilgiyi sürekli kılma amacı ön plandadır. Bu bölümler bazen nesir, bazen de mülâtafâ, latife, mutâyebe, fıkra, hikâye gibi başlıklarla ana metin içinde karşımıza çıkar. Tezkire yazarının daha çok kulaktan duyarak aktardığı bilgilere, yaygın kullanımı nedeniyle hikâye, küçük hikâye demek uygun geliyor. Günümüzde ise söz konusu bölümlere anekdot ya da anlatı dendiği de görülmektedir. Aslında rivayete dayalı bu bölümlerin başlıklarını anlatılan konunun içeriği belirlemelidir. Ancak bu kural tezkireler için pek geçerli değildir. Başlıklı olanların müellifin kendine göre kendi seçimi doğrultusunda verilmiş olması muhtemeldir. Değınmemiz gereken bir başka özellik ise başta da değınildiği gibi tahkiyeye dayanan bu ara bölümlere daha çok 16. yüzyıl tezkirelerinde rastlandığıdır. Bir üslûp özelliği olduğunu belirttiğimiz bu bölümlerin daha çok Sehi , Latifi, Âşık Çelebi, Hasan Çelebi Tezkireleri ile, Gelibolulu Âli'nin Kühü'l-ahbâr'ının Tezkire kısmında yer aldığına başta da değınmiştik. Bunların hepsi tezkireciliğin erken döneminin ürünleridir. Daha sonraki yüzyılların tezkirelerinde ise biyografik bilgilerle birlikte sözü ettiğimiz mutâyebât belki de daha doğrusu tahkiye amaçlı ara bölümlerin ya da bölümün azaldığı hatta daha doğrusu ortadan kalktığı tezkireciliğin bir özelliğidir. Kısacası 16.yüzyıl tezkire geleneğinin sonraki yüzyılların tezkirelerinden farklılık gösterdiğini söylemek uygundur. Sonraki yüzyıllarda tezkirelerde nesir azalırken şiir artacaktır. Bir başka ifadeyle 17. ve 18. yüzyıllarda yazılan tezkirelerde antolojik özellik öne çıkar.

Tezkire metinleri içindeki biyografik bilginin arasına giren mülâtafâ ya da mutâyebe kullanımı üzerinde tekrar duralım. Biyografi içinde arasöz olan bu bölümler için sözü güzelleştirmek, biyografik bilgiyi zenginleştirerek metinde çekiciliği yakalamak önemli amaçtır dedik ancak bu neden tek başına yeterli değildir. Çünkü tezkire yazarı bazen olumlu bazen de olumsuz söylediklerini desteklemek için de hikâye anlatımına yer verir. Böylece şair hakkında söylediklerine tanık göstermiş, şair hakkındaki yargılarının isabetliliğini vurgulamış; üslûp yönünden de tek düze anlatımı kırmıştır. Öte yandan, daha çok hikâye ya da küçük hikâye olarak düşündüğümüz söz konusu bu tür bölümlerin varlığını tahkiyeye dayalı bütün mensur türlerde gördüğümüzü hatırlayalım. Örneğin bunlar arasında tarih, siyer, kısasü'l-enbiyâ ve kısasü'l-evliya, maktel, menkabe vb. sayılabilir. Kısacası hikâye anlatımı hemen bütün türlerde vardır ve bu tür mensur eserlerde tahkiye önemli bir üslûp özelliğidir. Yukarıda

değinilmiş olmakla beraber içerik olarak hikâyelerin hangi amaçla var olduklarına gelince: Şairler tezkirelerindeki hikâyeler öncelikle övgü ve yergi amaçlıdır. Övgü amaçlı hikâyeler genellikle tanıtılan şairin şairlik yeteneği, hazırcevaplık, latife söyleme gücüne vb. dayanır. Yergi amaçlı olumsuz hikâyelere gelince onlarda da sözü geçen şairi eleştirme ya da yerme ön plandadır. Gerek övme gerekse yermeye genellikle biyografik bilgi içinde şairin şairlik gücü, latife söyleme yeteneği, hazırcevaplıkla ilgili olup eserle, şiirle ilişkili olanı azdır. Ayrıca verilen hikâye bölümleri arasında şairlerin saraydan uzaklaştırılma, gözden düşme ve ölüm nedenlerini, hiciv ve hezle düşkünlüklerini, bedensel kusurlarını bildirmek amacıyla yer verilmiş olanlar da bulunmaktadır.

Biyografik bilgiyle birlikte tezkirelerde şiir örneklerinin varlığını belirtmiş; hatta giderek bu örneklerin artış gösterdiklerine değinmiştik. Bu bağlamda şiir örneklerinin bir kısmının anlatılan mutâyebe ile bağlantılı olduğunu da söyleyelim. Hatta bazen şiir bölümünün tamamı manzum bir hikâye olarak düşünülebilir. Tezkire yazarı şairin söylemiş olduğu beyit, kıt'a, gazel, kaside ya da mesneviyi bu manzum bölüm içinde tahkiye yoluyla verir. Örneğin Heşt Behişt'te Sehi, Şeyhi'nin Harname'yi, Latîfi Ahmed Paşa'nın Kerem Kasidesi'ni, Süleyman Çelebi'nin Mevlid'i, Halilî'nin Firkatnâme'yi niçin yazdığını ilgili şairlere ait bölümler içinde hikâye eder. Böylece söz konusu bölümlerin edebiyat tarihçiliği açısından önemli olduğu ortadadır. Bu durum başka bir özelliğin varlığını da akla getirmektedir. Bu özellik, tezkire yazarının mutlaka rivayete dayalı bilgi vermediğini, bazı bilgileri de söz konusu şiirlerden çıkarmış olduğudur.

Üzerlerinde durduğumuz Sehi Tezkiresi ile Latîfi Tezkiresi'nde konumuzla ilişkili olarak **rivayet, latife, mülatafa, mutayebe, hikâye** başlıklarının verilerek söz konusu tahkiye bölümüne girildiğine daha önce de değindik. Ancak, genelde bu türler arasındaki farkı görmek zordur hatta mümkün değildir. Örneğin rivayet ile hikâye, mülâtafa ile mutâyebe, nükte ile latife ve metinlerde adına daha çok rastladığımız latife arasında nasıl ayırım yapılabilir? Rivayet ve hikâyede bir olayın, bir haberin var olmaları esastır. Ancak rivayette hikâye etmek esastır, hikâyede ise bazen kaynak da verilir. Mülatafa, mutayebe ve latifede nükte öne çıkar, amaç eğlendirmek, güldürmektir. Mülatafa ve mutayebede başta da söylediğimiz gibi şakalaşmak esastır. Tezkirelerde latife söylemenin önemli olduğu, latife-gûluğun hüner sayıldığı bilinmektedir. Latife-gûluk şairi övmek için kullanılır. Ancak mutayebede, şaka ile birlikte bazen kaba ve müstehcen hikâyeler de vardır. Gelenekte şairler arasındaki şakalaşmaların küfür ve sataşma boyutuna ulaşmadıkça hoş karşılandığı bilinmektedir. Aslında hepsinin genel adı olarak düşünebileceğimiz hikâye konunun özünü oluşturur. Latîfi, latifenin şakalaşmak olduğunu belirtir ve nükte ile latife hakkında tezkirenin Şair Çakerî'yi anlattığı bölümünde şunları söyler ve latifeyi şaka olarak belirterek latifeyle ilgili aşağıdaki hikâyeye yer verir: "*Kul olduğu için Çakerî mahlasını kullanırdı. Rivayet edilir ki adı geçeninin daha gençliğinde nezle rahatsızlığı yüzünden sakalı erken ağarmıştı. O da bu duruma üzülüp sakalını boyardı. Sultan Bayezid bir gün niçin karaya boyayıp rengini değiştiriyor ve ak sakalın yüzüne kara çalıp suçlular gibi teşhir ediyorsun diye sorunca, devletli padişahım ben kulunuz şüphesiz yaşımı biliyorum, sakal yalan söylüyor. ...Bu yüzden ben de yüzüme kara çalıp onu teşhir ettim ve küçük düşürüp intikam aldım diye cevap vermiş. Bu şaka padişahın mizacına hoş gelmiş ve o söz yaratıcısına...binlerce övgü ile bol ihsan ve görevde ilerlemeyi layık görmüş Meger o zamanda nükte ve latifeye ragbet, nüktedan ve söz ustalarına ilgi varmış. Bir güzel nükte, bir makamın verilmesine sebep olurmuş, bir şakacı bir latife ile bir makam ve mertebeye ulaşmış. Çağımızda binlerce nükte ve latife söylesen ve yüz cilt kitap ortaya koysan devlet ileri gelenlerinin biri duyup dinlemez, bunun karşılığında da ihsan ve teşvik gelir diye kulak asmaz"*⁶ Latîfi belli ki kendi döneminde daha doğrusu kendisine yeterince ilgi gösterilmediği, söylediği

⁶ İsen, 1990, 150.

latife ve nükteler dolayısıyla ihsanda bulunulmadığından yakınmaktadır. Ancak kültürde şairlerin söylediklerinden latife söylemenin takdir ve ihsan gördüğü anlaşılmaktadır.

Konuyla ilgili olarak değinilmesi gereken bir başka husus da Latifi'nin latifeyi bazen aşağılayıcı hikâye olarak olumsuz anlamda kullanmasıdır. Örneğin Valihi ve Özri hakkında her iki şair için de eleştirel dil kullanması söz konusudur. Özri bedensel kusuru olan, kötü işlerle uğraştığı bilinen bir şair olarak verilmiş, Valihi de şairlik yeteneği olmayan bir şair olarak tanıtılmıştır. Latifi'nin mutayebe başlığı altında verdiği kişilerin de birbirlerini sanat güçlerinin yetersizliği, cahillik, intihal vb. konularda alay ederek küçük düşürme amacının güdüldüğü görülmektedir. Fıkra gelince, fıkrada esas olan nüktedir. Fıkra güldürme amacının yanı sıra eleştiri unsurunu da taşıyabilir. Fıkra iğneleyici hatta rencide edici de olabilir. Ders vererek kıssadan hisse çıkartma amacı da vardır. Aslında buraya kadar sözünü ettiğimiz bu türlerin adları hikâyeye geçişte ya da değişik yerlerde kullanılmakla birlikte onları kesin çizgilerle birbirlerinden ayıramayız.

Tezkire müellifi tarafından aktarılan hikâye bölümlerinin rivayet olarak metin içine nasıl yerleştirildiği, yerlerinin nasıl belirlendiği konusuna gelince: Belirli bir plan dahilinde yerleştirildiklerini söylemek mümkün değildir. Ancak bunları ana metin içine yani biyografik bilgi verilirken hikâye anlatımına geçilen biyografi ile hikâyenin iç içe geçtiği ya da müstakil olarak “*rivayet edilir ki , yaşlılardan duyulmuş olan şu hikâyeye göre*” vb. hikâyeye geçişi gösteren bölümler ya da latife, mülatafa, , nesir vb. müstakil başlık altındaki bölümler olarak bulduğumuzu söyleyelim. Sehi, biyografiden hikâyeye geçerken daha çok “*rivayet ederler ki*” kalıp ifadesini kullanmış ya da hikâyeye aktarımında herhangi bir geçiş ifadesine yer vermemiştir. Latifi ise geçişte geçiş ifadelerini daha çeşitli tutmuştur. “*mutayebe, latife, mervidür ki, menkuldür ki, mesmu'dur ki, istima' itdüüm ki, rivayet iderler ki, naklilerler ki*” vb. ifadelerini kullanmıştır. Sehi, hikâyeyi nereden aldığını bazen belirtir. Buna karşın Latifi, yalnızca Mevlânâ ile ilgili hikâyeyi Menâkıbü'l-Ârifin'den yani yazılı bir kaynaktan aldığını söyler.⁷ Bu bilginin yanı sıra Hamdi Çelebi'yi anlattığı bölümde de Çelebi hakkındaki hikâyeyi de Zâtî'den öğrendiğini belirtir. Latifi'nin hikâye anlatımına nasıl geçtiği konusuna ise birkaç örnek verelim. “*Nesr: Bu mutayebe vâki ve şâyî'dür ki (Hayâtî s.67) ve bâb-ı mutâyebede mutâyebâtı vardır. Beyne'l-cumhûr ma'lûm u meşhûrdur.....Mesmu'dur ki (Basîrî s.68)*

Buraya kadar anlatılanların gerçeklik derecesine gelince: Çoğunun rivayete dayandığını bildiğimiz söz konusu hikâyelerin ne kadar doğru olduğunu ya da gerçeklik payı bulunduğunu bilmemiz elbette mümkün değildir. Ayrıca yazılış tarihleri birbirine yakın olan bu iki tezkirede aynı hikâyelerin bazen farklı şairler için de verildiğini görüyoruz. Örneğin Sehi Bey'in Çakırcı Şeyhi için anlattığı hikâye Latifi tarafından Harîrî-i Bursavî için anlatılmıştır. Şahıs değiştirilerek hikâye aynen anlatılmıştır. Diğer taraftan, Ahmed Paşa, Behiştî, Sâfi ve Hayâtî hakkında her iki tezkirede de hikâye anlatımı olmakla birlikte anlatılanlarda farklılıklar bulunmaktadır.

Buradan şu sonuca ulaşabiliriz: Tezkirelerde verilen bu bilgilerden daha sonraki kaynakların doğal olarak yararlandığı ortada olmakla birlikte bunların gerçeklikleri ve aktarım sırasında titizlikle aktarılmış olmaları mümkün görünmemektedir. Latifi de rastladığımız gibi tezkire yazarının belki bazı şairlerin biyografilerini verirken kendi yaşamından, kişiliğinden bildiği konuya uygun hikâyelere yer vermesi daha gerçekçi olabilir. Latifi, Özri hakkında bilgi verirken şairlerle ilgili olarak kendi bildikleri ya da gördüklerinden küçük hikâyelere yer vermiştir. Bunlar şairin kendisiyle doğrudan ilgili olmayıp o şairin Latifi tarafından yapılan bazı tespitlerini ortaya koymaktadır. Örneğin Özri'nin neden Özri mahlasını kullandığını

⁷ *Menâkıbu'l-Ârifin ve Mesâlikü's-Sâlikin adlı bir kitabda ki Hazret-i Mevlânâ'nın menâkıb-ı keşf ü kerâmâtın ..beyân ider cümle-i menâkıbdan biri bunuyazar.....*” (Canım, 2000, s. 110).

Latîfi'nin ağzından şöyle öğreniriz: “*Pergel gibi tek ayaklı idi. O topal haraç yiyenlere bu yolda ve aşk işlerinde yoldaş olmuştur. Bu sebeple topallığını mazeret gösterip Özri mahlasını kullanmıştır.*”s.365. dedikten sonra yerine uygun latife diyerek anlattığı hikâye aracılığıyla hikâyenin şairle ilişkisini belirtmiştir. Şem’î’nin de niçin Şem’î mahlasını seçtiğini yine Latîfi şöyle anlatır: “*Doğrusunu söylemek gerekirse yanıp yakılma cihetinde geceyi aydınlatan yanan mum gibi dilinden tutuşmuş, mumla ilişkisi ismen ve resmen üstüne kalmıştı. Zayıf ve sarı vücudu yaralı ve çehresinin rengi balmumu gibi sarı olduğu için Şem’î mahlasını seçti.*”s.435. Diğer taraftan hikâye söylemekteki amaç okuyanı eğlendirmek, söylenenlere renk katmak ve bu yolla ilgi çekmek olursa hikâyelerin doğrulukları da çok önemli değildir. Bu durumu bir üslup özelliği olarak değerlendirmek mümkündür.

Buraya kadar söylediklerimizi toparlayacak olursak geçmiş dönem edebiyatımızın mensur örneklerinde -ki bunlar arasında konumuz olan şuaara tezkireleri önemli bir tür olarak vardır- metin içine adı ne olursa olsun hikâye koymak önemli bir özelliktir. Hikâyelerin adı latife, fıkra, mutayebe vb. ne olursa olsun hep vardır. Bunlar arasında farkları ya da farklılıkları konusunda kesin ayırım yapmak mümkün değildir. Ancak bunların Türk Mizah Edebiyatımızın ilk örnekleri olduğu ortadadır.

KAYNAKÇA

- Ayverdi, İlhan (2008). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük - Kubbealtı Lugatı*. İstanbul.
- Canım, Rıdvan (2000). *Latîfi, Tezkiretü’ş-Şu’arâ ve Tabsıratü’n-Nuzamâ*. Ankara.
- İsen, Mustafa (1990). *Latîfi Tezkiresi*. Ankara: Bin Temel Eser Dizisi: 149.
- İsen, Mustafa (1998). *Sehi Bey Tezkiresi “Heşt Behişt”*. Ankara.
- Kanar, Mehmet (2003). *Örnekle Etimolojik Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. İstanbul: 2. Baskı.
- Kut, Günay (1978). *Heşt Bihîşt, Sehi Beg Tezkiresi, İnceleme, Tenkildi Metin, Dizin*. Harvard.
- Kut, Günay (1998). *Heşt Bihîşt. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 17, 273-274.
- Mehmed Salâhî (1329). *Kamus-ı Osmanî*. İstanbul.
- Zavotçu, Gencay (2009). *Rıza Tezkiresi (İnceleme-Metin)*. İstanbul.